

Miehitettyjen itäalueiden väestö- politiikkaa

Mika Huovinen: Did the East Belong to the SS? The Realism of the SS Demographic Reorganization Policy in the Light of the Germanization Operation of SS- and Polizeiführer Odilo Globocnik. *Jyväskylä Studies in Humanities* 161, Jyväskylä 2011. 268 s.

Toisen maailmansodan aikana kansallissosialistinen Saksa ryhtyi miehittämällään Puolan ja Neuvostoliiton niin kutsutuilla itäalueilla (*Ostraum, Ostgebiete*) toteuttamaan suuruuuntaisia taloudellisdemografisia uudelleenjärjestelyjä. Saksan hallitsemasta itäalueesta oli määrä tulla huolellisesti suunniteltu ja järjestetty puskurivyöhyke, jolta rodullisesti vieras väestö karkotettaisiin uusien germaanisten uudisasukkaiden tieltä. Siitä haluttiin myös muodostaa Saksan taloudelle välttämättömäksi uskottu perustuotanto- ja markkina-alue, jonka avulla Saksa kykenisi menestyksekkäästi kilpailemaan maailman ensisijaisten talousmah-tien eli Yhdysvaltain ja Ison-Britannian kanssa. Näkyjen perustana oli ankaran agraarinen ja kolonialistinen ajatusmaailma: valloitetun idän uusien asukkaiden oli oltava ennen muuta talonpoikia. Taloudellisten tuotantoyksiköiden oli koostuttava pääasiassa perheiden omistamista maatiloista, joiden tuotantokyky ei nojaisi niinkään tieteellis-teknologiseen osaami-

seen ja skaalaetuihin kuin vapaasti saatavilla olevaan orjatyövoimaan.

Mika Huovisen väitöstutkimus käsittelee SS:n miehitetystä Puolassa, Kenraalikuvernementissa, harjoittamaa väestö- ja asutuspolitiikkaa. Keskenään päällekkäiset ja usein valmiiksi ristiriitaiset suunnitelmat ulottuivat ylimmältä poliittiselta tasolta pienimpiinkin yksityiskohtiin, eikä jättämäisiksi aiottuja muutoksia voitu viedä läpi kajoamatta viime kädessä yksittäisiin kyliin, talouksiin ja ihmisiin. Vaikeudet uudelleenasettamissuunnitelmien ja niiden käytännön toteutuksen välillä tulivat täällä korostetusti esiin.

Sota tarjosi välttämättömän suvun kansallissosialistien kaikkien radikaaleimpien suunnitelmien toimeenpanemiselle. Kaikkien tunnetuin esimerkki on tietysti holokausti, Euroopan juutalaisten kansanmurha, jonka hahmotumiseen Neuvostoliittoa vastaan käytävän sodan radikalisoiva vaikutus oli ratkaiseva ja jonka toteuttamiseen sota myös tarjosi suosiolliset olosuhteet. Samaten väestöpolitiikan kunnianhimoisimpia tavoitteita ryhdyttiin tavoittelemaan juuri sodan oloissa. Sen sijaan, että sota-aika olisi tarjonnut niiden toteuttamiselle samanlaiset suosiolliset olosuhteet, Huovisen tutkimus kuitenkin osoittaa väestörakenteen muuttamishankkeiden olleen sodan ajan oloissa liian suuri rasitus kansallissosialistien, SS:n ja koko Saksan voimavaroille.

Kuten Huovinen tuo tutkimuksessaan esiin, suunnitelmien toteuttaminen olisi vaatinut valtavia määriä riittävän germaanisiksi katsottuja uudisasukkaita. SS joutui havaitsemaan, ettei tällaisia ihmismassoja yksinkertaisesti ollut käytettävissä. Etnisesti ei-toivotun väestön pakkosiirrot taas merkisivät maataloustuotannon häiriöitä, paikallisen vastarinnan lisääntymistä ja, kuten vuoden 1943 aikana jo tapahtui, saksalaisen hallinnon otteen kirpoamista kokonaan

laajoista osista Kenraalikuvernementtia. Avoimen väkivallan keinoin ei päästy nopeaan ja ratkaisevaan menestykseen. Brutaalius osoittautui tehottomaksi, ja operaatio nostatti niin suuria vastavaiikutuksia, että siitä oli käytännössä pakko luopua. Kuten Huovinen toteaa, SS:n voimavarat riittivät operaatioiden suunnittelemiseen ja osittaiseen toteuttamiseen, mutta eivät niiden seurauksien hallitsemiseen.

Johtopäätökset eivät tällaisenaan ole yllättäviä eivätkä aikaisemmassa tutkimuksessa kokonaan huomaamatta jääneitä. Huovinen on kuitenkin sisäistänyt hyvin kansallissosialistisen valtion ja hallinnon organisatorisen pohjan tuntemuksen merkityksen tutkimuksen onnistumiselle. Muutoin lähteet eivät avaudu lainkaan, vaan voivat jopa viedä tutkijaa harhaan. Kansallissosialistiselle valtiolle oli ominaista organisatorinen improvisointi, henkilöihin kiinnittynyt valta ja institutionaalisten rakenteiden voimattomuus. Tutkijan on siksi tunnettava tarkkaan tutkimusaiheeseensa vaikutusmahdollisuudessa olevat eri toimijat, organisaatiot ja henkilöt. Tämän Huovinen osoittaa hallitsevansa, vaikka jääkin paikoin lähteissä tarjottujen tulkintojen ja sisällönmääritysten vangiksi kykenemättä haastamaan niitä muuten kuin pinnallisesti.

Taustoitus on jopa liiallisen yksityiskohtaista: Huovinen uhraa sille neljä lukua, mutta työn ehdoton vahva alue on kuitenkin lukuihin 5–7 sisältyvä, kansallissosialistien toimeenpanemien väestön pakkosiirto- ja asutusprojektien käytännön toteutuksen yksityiskohtainen kuvailu. Väittelijä on tehnyt tätä osuutta varten yksityiskohtaisen ja perusteellisen arkistolähteiden tutkimuksen, ja kykenee oman työssä perusteella kuvaamaan havainnollisesti kansallissosialistisen hallinnon leimallisia sisäisiä ristiriitoja ja kaikkialle ulottuvaa keskinäistä kilpailua.

Huovisen tutkimus tuo näkyvästi esiin Kenraalikuvernementin Lublinin-alueen SS- ja poliisijohtajan Odilo Globocnikin hahmon. Kyseessä on tyyppiesimerkki kansallissosialistisen hallinnon sisällä omaa etuaan ajavasta ja varjelevasta sataapista, joka pyrkii ennakkoimaan esimiehensä, Heinrich Himmlerin, mieltymyksiä ja parantelemaan omaa asemaansa ohi virkatien, nojaamalla pääasiassa henkilökohtaiseen suhteeseensa Himmleriin. Globocnikin toiminta on myös erinomainen esimerkki tutkimuksessa jo aikaisemmin osoitetusta kansallissosialistisen hallinnon taipumuksesta hakeutua, juuri Globocnikin kaltaisten toimijoiden vaikutuksesta, aina vain radikaalimpiin ratkaisuihin. Huovisella olisi ollut tässä tutkimuksessa hyvä tilaisuus sanoa sanansa tämän jatkuvan radikalisoitumisprosessin luonteesta.

Johtopäätöksissään Huovinen selvästi kohtaa vaikeuksia siirtymään yksityiskohdista yleiseen. Johtopäätökset jäävät siksi tarpeettoman epämääräiselle tasolle, eivätkä saavuta sellaista täyttä kantaavuutta, jonka väittelijän aineiston tuntemus ja huolellinen työskentely mahdollistaisivat. Tämä johtaa kysymykseen, olisiko tässä työssä ansiokkaasti käytetty aineisto lopulta vastannut paremmin kysymyksiin, jotka olisivat olleet luonteeltaan vähemmän yleisiä ja spekulatiivisia?

Huovisen työn heikkoudet liittyvät lähinnä keskustelevuuteen aiemman tutkimuksen kanssa sekä johtopäätösten jäämiseen kovin ilmeiselle ja yleiselle tasolle. Metodologinen pohja jää erittelemättömäksi. Jotkin käytetyt ja työn kannalta keskeiset käsitteet, kuten ”kansallissosialistinen ideologia”, ovat niin vaikeasti määriteltävissä, että ne jäävät väkisininkin epämääräisiksi. Työn vahvuudet taas painottuvat tutkimusaineiston ja aihepiirin hallintaan, ja SS:n operaatioiden käytännön toteutuksen

tarkkaan kuvailuun. Huovinen hallitsee hyvin aihepiirinsä aikaisemman tutkimuksen, ja kansallissosialistisen termistön käyttö on kautta linjan johdonmukaista ja tarkkaa. Huovinen on tehnyt vaikuttavan määrän työtä tutkimuksensa eteen, lähteiden käyttö on tyhjentävää ja huolellista, ja Huovinen taitaa lähdeapparaatin käytön esimerkiksi kelpaavalla tavalla. Tutkijanote on siis pitävä.

Kuvaavaa kyllä, Suomesta puuttuu melkein kokonaan omaehtoinen kansallissosialismin tutkimustraditio, vaikka aihepiiri liittyy suoraan omaan historiaamme. Huovisen tutkimus edustaa Suomessa tarpeettoman harvalukuisen edustajien varaan jäänyttä, kansainvälisen tutkimuksen hallintaan ja alkuperäisen lähdeaineiston tuntemukseen ja käyttöön perustuvaa kansallissosialismin tutkimusta. Sitä voi siksi tervehtiä ilolla. Mika Huovinen osoittaa tutkimuksellaan olevansa vakavasti otettava suomalainen kansallissosialismin aikakauden tutkija.

– OULA SILVENNOINEN